

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 12 เมษายน 2544

ความยากจนในฐานะสินค้า

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

คนจนและความยากจนนั้นเป็นสินค้ามาเป็นเวลาช้านานแล้ว เพียงแต่มีได้อยู่ใน ความรับรู้และมีได้อยู่ในวาระทางการเมืองของชนชั้นปกครองเท่านั้น

คนจนเป็นกลุ่มผู้เคราะห์ร้ายที่ถูกกระทำโดยยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ที่รัฐบาลเลือกใช้ นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา คนกลุ่มนี้ต้องปรับตัวในการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต นอกจากบุกเบิกที่ดินใหม่เพื่อการเพาะปลูกพืชไร่ การปรับเวลาการทำงานเพื่อทำงานนอกไร่นาและการทำงานขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการแล้ว บางคนยังกระเสือกกระสนไป ‘ขุดทอง’ ในซาอุฯอีกด้วย บางครอบครัวต้อง ‘ขาย’ ลูกหลาน ผู้หญิงเพื่อให้บริการทางเพศ

การย้ายถิ่นเพื่อทำงานในเมืองก็ดี หรือเพื่อไปทำงานต่างประเทศก็ดี รวมตลอดจนการขายลูกหลานหญิงเพื่อไปเป็นโสเภณีก็ดี มีส่วนทำลายสถาบันครอบครัวในชนบทอย่างสำคัญ สภาพที่พ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาด้วยศานติสุขหาไม่ได้แล้ว สามีต้องแยกกันอยู่กับภรรยาเพื่อหารายได้ แม้จะมีได้หย่าร้าง ก็มีได้แตกต่างจากการหย่าร้าง สภาพที่สามีและภรรยาต่างนอกใจซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัย บางครอบครัวต้องทิ้งลูกไว้ให้ย่าหรือยายเป็นผู้เลี้ยง หมู่บ้านจำนวนไม่น้อยเหลือแต่คนชราและเด็ก ในขณะที่สมาชิกสตรีแทบทำลำแดงฝีมือในการให้บริการทางเพศในขอบเขตทั่วโลก จนสามารถสร้างรายได้จากการส่งออกแก่ระบบเศรษฐกิจไทยอย่างค่อนข้างสำคัญ

ด้วยอิทธิฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล และความสะใจของชนชั้นปกครองไทย คนจนจึงมีสถานะเป็น ‘สินค้า’ แต่ไม่มีคนจนในสังคมไทยคนใดที่มีฐานะร่ำรวยจากการขายความเป็นสินค้าของตนเอง ในขณะที่คนกลางหรือนายหน้าคนจนสามารถถีบตัวมีฐานะจากการค้าแรงงานและการค้าโสเภณี ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ย่อมมีนัยสำคัญว่า ตลาดคนจนเป็นตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์ (Imperfect Competition) การแบ่งส้นปันผลประโยชน์ในตลาดคนจนจึงเป็นไปอย่างไม่เสมอภาค คนจนในฐานะแรงงานไร้ฝีมือมีโอกาสเก็บเกี่ยวค่าจ้างอัตราสูงได้ เพราะการขาดทักษะเป็นเหตุให้มูลค่าตลาดอยู่ในระดับต่ำ แม้ในกรณีที่มีทักษะและมีโอกาสรายได้จากการขายแรงงานก็ยิ่งขึ้นอยู่กับอำนาจต่อรองที่มีกับพ่อค้านายทุนผู้ประกอบการ ในกรณี

ของตลาดแรงงานที่มีการกำกับควบคุม ดังเช่นการออกไปทำงานต่างประเทศ คนกลางนายหน้าที่สามารถเก็บเกี่ยวส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการค้าคนจนในสัดส่วนสำคัญ ในกรณีของกิจกรรมที่ผิดกฎหมายดังเช่นบริการโสเภณี ถึงหญิงไทยบางคนจะมีทักษะและมีมือดีเพียงใด ก็ต้องสูญเสียส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการขายความเป็นคนแก่คนกลางนายหน้า พ่อเล้าแม่เล้า และมาเพียงทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เมื่อบริการโสเภณีไทยเข้าสู่กระบวนการสากลานวัตกรรม

ความยากจนเป็นสินค้าคู่เดียวกับคนจน ในประวัติศาสตร์สังคมไทย กลุ่มคนที่หาประโยชน์จากการ ‘ค้า’ ความยากจนมากที่สุด ก็คือ เหล่านักเลือกตั้ง คนเหล่านี้มิใช่คนยากจน หากแต่ทำมาหากินกับความยากจน ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อฯ ตนมีบริการขจัดความยากจนที่ทรงประสิทธิภาพ คนยากจนที่หลงเชื่อคำโฆษณาพากันซื้อ ‘บริการขจัดความยากจน’ ด้วยการหย่อนบัตรลงคะแนนเสียงในฤดูกาลเลือกตั้ง เหล่านักเลือกตั้งที่ชนะการเลือกตั้งอาศัยความชอบธรรมจากชัยชนะในการเลือกตั้งแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ทั้งโดยชอบและมีชอบด้วยกฎหมาย จนได้ดิบได้ดีทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ในตลาดการเมือง คนจนต้องการ ‘ขาย’ ความยากจน แม้ไม่สามารถขจัดความยากจนให้หมดไปได้ หากสามารถทำให้ความยากจนบรรเทาเบาบางลง ก็อาจทำให้ชีวิตพอลืมนตา อ้าปากได้ คนจนเป็นกลุ่มชนเดียวในสังคมที่มีความยากจนสำหรับขาย แต่ตลาดความยากจนจะยังไม่ก่อเกิดหากไม่มีผู้เสนอซื้อความยากจน นักเลือกตั้งเป็นชนกลุ่มแรกๆที่ก้าวเข้าสู่ตลาดเพื่อเสนอซื้อความยากจน ตลาดความยากจนจึงก่อเกิดขึ้น แต่ตลาดความยากจนเป็นตลาดที่สืบเนื่องจากตลาดการเมือง เหล่านักเลือกตั้งจึงยื่นข้อเสนอว่า จะเสนอซื้อความยากจนได้ก็ต่อเมื่อมีอำนาจทางการเมือง เหล่านักเลือกตั้งจึงเสนอขายบริการขจัดความยากจนแลกกับคะแนนเสียง โดยให้คำมั่นสัญญาว่า เมื่อชนะการเลือกตั้งแล้ว จะมารับ ‘สินค้า’ อันได้แก่ ความยากจนทั้งหมดในภายหลัง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ชัยชนะในการเลือกตั้งจะทำให้บริการขจัดความยากจนมีประสิทธิภาพ

คนจนซึ่งต้องการขายความยากจนจนหมดตัว ถูกหลอกให้ซื้อบริการขจัดความยากจนมาเป็นเวลาช้านาน โดยที่บริการเหล่านั้นหาได้มีอิทธิฤทธิ์ในการขจัดความยากจนไม่ ด้วยเหตุที่ตลาดการเมืองไม่มีกลไกความรับผิดชอบ (Accountability Mechanism) เหล่านักเลือกตั้งเมื่อขายบริการขจัดความยากจนได้ จนมีอำนาจการเมืองแล้ว ก็ได้รักษาพันธสัญญาที่จะใช้อำนาจการเมืองกลับมาซื้อความยากจน ความยากจนจึงเป็นสินค้าล้นตลาด และผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจ

โฆษกสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งหาгинกับการซื้อขายความยากจนกำลังกล่าวหาว่า ผู้นำขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนบางคนเป็นนายหน้าค้าความยากจน แม้ในขั้นแรกจะกล่าวอ้างว่า ความเห็นดังกล่าวนี้เป็นของนายกรัฐมนตรี แต่ต่อมาก็ปฏิเสธว่าดังกล่าวและตามมาด้วยคำขอโทษ (มติชน ฉบับวันที่ 4 และ 5 เมษายน 2544)

แต่การปฏิเสธข่าวและคำขอโทษมิควรมีผลในการสยบการวิพากษ์ ในเมื่อถ้อยคำเหล่านี้พุ่งพรวดจากปากโฆษกรัฐบาล ย่อมเป็นประจักษ์พยานสำคัญว่า ผู้คนในรัฐบาลพรรคไทยรักไทยจำนวนไม่น้อยมีทัศนคติดูเดียวกับโฆษกรัฐบาล ในแง่นี้ รัฐบาลพรรคไทยรักไทยมิได้แตกต่างจากรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ ความแตกต่างพื้นฐานอยู่ที่ว่า แกนนำของพรรคไทยรักไทยจำนวนมากมีพื้นฐานมาจากการเป็นผู้นำขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ด้วยเหตุดังนั้น การดับไฟแต่ต้นลมและการกล่าวคำขอโทษจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว กระนั้นก็ตาม ความคลางแคลงใจของสาธารณชนจำนวนมากยังคงดำรงอยู่

โฆษกสำนักนายกรัฐมนตรีกล่าวหาผู้นำขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนบางคนว่าเป็นนายหน้าค้าความยากจน เพียงแต่มิได้ขยายความต่อไปว่า มิได้แตกต่างจากเหล่านักเล่อกตั้ง และมีได้ระบู่ซื้อ แม้ว่าข้อกล่าวหาจะมีมูลแห่งความเป็นจริง ดังการยอมรับของนายบำรุง คะโยธา และนายสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ผู้คลุกคลีอยู่กับขบวนการประชาชนมาเป็นเวลาช้านาน (ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 5 เมษายน 2544) แต่การกล่าวหาชนิดเหยิงแห่ยอมทำให้การพิเคราะห์ปัญหาเบี่ยงเบนจากความเป็นจริงได้

ผู้นำขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากไม่น้อยเสนอขายบริการขจัดความยากจน ไม่ต่างจากเหล่านักเล่อกตั้ง ความแตกต่างอยู่ที่ว่า ผู้นำเหล่านี้ฝังตัวอยู่กับคนจน บางคนเป็นคนจนที่ถีบตัวขึ้นมาเป็นผู้นำ การฝังตัวอยู่กับคนจนเปิดโอกาสให้ถูกตรวจสอบจากคนจนนั่นเอง หากผ่านการตรวจสอบ ก็จะได้รับการยอมรับจากคนจนเหล่านั้น ในขณะที่เหล่านักเล่อกตั้งเสนอขายบริการขจัดความยากจน โดยแลกเปลี่ยนกับการมีอำนาจทางการเมือง แต่ผู้นำขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มิได้ต้องการแสวงหาอำนาจทางการเมืองผ่านกลไกการเล่อกตั้ง หากแต่ต้องการสร้างความแข็งแกร่งแก่การเมืองภาคประชาชน และใช้กลไกของการเมืองภาคประชาชนในการกดดันให้รัฐบาลสนใจแก้ปัญหาของกลุ่มคนยากจน การชุมนุมเรียกร้องเป็นกลไกหนึ่งในการนี้ หากรัฐบาลไม่ต้องการเห็นภาพการชุมนุมของคนจน รัฐบาลจักต้องรับซื้อความยากจนทั้งหมด หากความยากจนถูกขจัดให้หมดไป ความยากจนย่อมสิ้นฐานะในการเป็นสินค้า

ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการพัฒนาชนบท (NGDOs) มักถูกกล่าวหาว่าหากินกับความยากจน และรับเงินจากต่างชาติ ด้วยการนำปัญหาความยากจนเสนอต่อมูลนิธิและหน่วยรัฐการต่างประเทศ รวมตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชนไทยได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์กรเหล่านั้น แต่การนำเสนอปัญหาความยากจนแลกกับเงินช่วยเหลือมิใช่เรื่องเสียหาย หากมีการนำเงินช่วยเหลือเหล่านั้นไปใช้ในการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ในเมื่อรัฐบาลรับเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศได้ เหตุไฉนองค์กรประชาชนจะรับเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศมิได้เล่า

รัฐบาลพรรคไทยรักไทยจำต้อง 'คิดใหม่ ทำใหม่' ในการมองภาพขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน การมองภาพเช่นนี้จะต้องเป็นการเพ่งพิเคราะห์อย่างเป็นองค์รวม หากเห็นว่า ขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเท่าที่ผ่านมาให้ประโยชน์ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รัฐบาลควร 'คิดใหม่ ทำใหม่' ในการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินแก่ขบวนการประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างพันธมิตรในการพัฒนาประเทศไทย ทั้งจักต้องยอมรับในเบื้องต้นว่า ลำพังแต่ระบบราชการมีอำนาจในการแก้ปัญหาทั้งหมดได้ การส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีบทบาทร่วมกับรัฐบาลจึงเป็นเรื่องจำเป็นในกระบวนการ 'คิดใหม่ ทำใหม่' นี้ รัฐบาลควรปฏิบัติต่อองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศคู่จเดียวกับ การปฏิบัติต่อบรรษัทระหว่างประเทศด้วย